

La col·lecció d'exvots de l'església de Santa Maria la Major

XVIII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

doi: 10.3306/JELINCA.18.213

Àngela Beltran Cortès¹ i Bernat J. Mateu-Morro²

1: *historiadora. angelabeltran6@gmail.com*

2: *historiador de l'art. bj.mateumorro@gmail.com*

Paraules clau: patrimoni cultural, patrimoni religiós, Santa Maria la Major, exvot.

Resum. *Un exvot és un objecte ofert a una divinitat en compliment d'una petició o d'un benefici. A Mallorca fou tradicional l'ofertament de petites estatuetses, joies, o altres objectes d'ús privat per agrair el guariment de la malalties o l'alliberament d'una desgràcia. També era costum oferir el pes en cera, realitzar figuretes de retall o de planxa de plata, o bé en forma humana o bé representant els membres afavorits o agraciats. Amb aquesta comunicació volem donar a conèixer i posar en valor la col·lecció d'exvots que es conserva a l'església de Santa Maria la Major.*

Keywords: Cultural Heritage, Religious Heritage, Santa Maria la Major, votive offerings.

Abstract. *An votive offering is an object given to a god in fulfillment of a request or a benefit. In Mallorca was traditional the offering of small statues, jewels or other objects for private use to thank for the cure of diseases and the protection of a misfortune. It was also common to offer figures of wax or silver, in human form or favored or graceful parts.*

With this communication we want to make known and value the collection of votive offerings of the church of Santa Maria la Major.

1. Introducció

La intenció de la comunicació és recollir els exemples d'exvots que trobem a Inca, amb l'objectiu de documentar-los i donar-los a conèixer, i alhora poder preveure i reflexionar sobre estratègies de conservació i difusió.

2. Els exvots

Tal com explica la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, un **exvot** és un objecte ofert a una divinitat en compliment d'una petició o d'un benefici, aquest oferiment es feia per agrair el guariment de malalties o l'alliberament d'una desgràcia. El terme *exvot* és relativament modern, tot i que prové del llatí (Vila, 2005); anteriorment s'usava el terme de *presentalles* o *prometences*.

Des d'èpoques prehistòriques es va convertir en una pràctica comuna la reproducció del cos humà, el d'un animal o fins i tot una acció concreta com a agraïment a la divinitat. Els exvots són objectes comuns a moltes religions: pobles ibers, fenicis, egipcis, etc. Així doncs, la idea de l'exvot material tingué una gran expansió durant tota l'Antiguitat (Llompарт, 1988).

Moltes de les ofrenes que trobem avui en dia i les que tractarem en aquest treball són les que s'han conservat a ermites, santuaris i esglésies. Pel que fa a la religió cristiana, aquesta va veure com s'hi introduïen els exvots des dels seus inicis, ja en textos antics s'hi troben referències. Al principi, aquestes ofrenes s'acostumaven a col·locar en les tombes dels màrtirs, amb el pas del segle s'han anat ampliant i han acabat per entregar-se a Déu, a la Verge o als sants i les santes, sovint a les esglésies, ermites, santuaris o altres espais religiosos on tenen dedicat el culte. Tot i que en cert moment suposaren un debat dins de l'Església, han perdurat de manera ininterrompuda fins als nostres dies.

Fig. 1. Exvot que representa una figura femenina

Els exvots poden ser molt variats, no només en la temàtica, sinó també en el material emprat en la seva elaboració. En primer lloc, podem parlar de les estatuetes de cera que reproduïen els membres agraciats o afectats. Hi ha també mostres d'objectes realitzats en fusta o ceràmica (Vila, 2005). Una altra categoria serien aquells objectes personals lligats a la gràcia rebuda: roba, bastons, aparells ortopèdics, etc.

Per altra banda, trobem els retaulons o quadres que representaven el miracle ocorregut, tenien una petita vinyeta en què s'explicava el miracle. Aquests darrers solen ser toscs i presentar diferències regionals, ja que els pintaven artesans locals. De més qualitat eren els exvots mariners, que podien anar des de quadres i escultures fins a aparells de navegació (Vila, 2005).

La darrera de les categories és la dels exvots metàl·lics, la majoria fets d'encuny. Aquests es treballen en planxes metàl·liques, que podien ser d'aliatges o materials més pobres, encara que també els podem trobar de materials nobles com l'or i molt sovint la plata.

2.1. Els exvots a Mallorca

Els exvots també eren molt comuns a Mallorca, on tindran especial predilecció per les advocacions de temàtica mariana, per això s'han format gran col·leccions d'exvots al Santuari de Lluc, la Seu o el Puig de Maria a Pollença.

Els exvots pintats més antics que es conserven a Mallorca daten del segle XVII, tot i que ja hi ha al·lusions d'exvots del segle XV. Els exvots pintats tenien una composició comú: un protagonista en perill, les circumstàncies externes que provoquen el perill i l'intercessor o advocat que el salva del perill.

Les altes tipologies explicades en el punt anterior també hi són presents a Mallorca. Els de cera i ceràmica són poc comuns per qüestió de durabilitat. Els més nombrosos després dels pintats són els exvots metàl·lics. Aquests són representacions d'algunes parts del cos o animals. Pel que fa a aquests, eren porcs o bèsties de feina com someres o cavalls, s'encomanaven a ells, ja que d'ells depenia el proveïment de la família.

Cap a la meitat del segle XX els exvots tal com es coneixien s'anaren substituint per fotografies dels agraciats, les quals se seguien entregant als sants o a Déu esperant que realitzessin la mateixa acció de gràcies. Al tombant al segle XX s'havia reduït de manera molt notable l'entrega d'exvots; d'una banda, la societat es feia de cada cop més laica i, de l'altra, la pròpia Església convidava a substituir els exvots per almoines als necessitats.

Fig. 2. Col·lecció d'exvots de Santa Maria la Major

3. La col·lecció de Santa Maria la Major

El conjunt al qual ens referim té el seu origen en la tradició popular, abans explicada, d'entregar objectes a una figura religiosa després que aquesta hagi intercedit en l'alliberament

d'una desgràcia o malaltia, o bé s'hagi complert una demanda que se li havia fet. En aquest sentit la formació del conjunt d'exvots va lligada a la devoció religiosa i al sentit popular dels habitants d'Inca, que al llarg dels segles han anat fent entrega dels exvots en agraïment als sants als quals s'havien encomanat.

Cal dir que es tracta d'una col·lecció modesta, atès que sols està composta per un total de vint-i-set peces, i es queda lluny d'altres conjunts que puguem trobar a l'illa.

3.1. Materials i tècnica

Tal com hem vist, a Mallorca s'han desenvolupat diferents tipologies d'exvots, però, pel que fa al conjunt inquer analitzat, aquest només es troba constituït d'exvots metàl·lics. En concret es tracta de figuretes elaborades a partir d'una làmina fina de plata retallada.

Les figures presenten un retall groller i poc definit, alhora aquests exvots fan ús d'un lleuger puntejat per crear o elaborar alguns detalls en les figures.

Els exvots són petites figuretes de mesures reduïdes, que oscil·len entre els 4,5 i els 11,5 cm.

3.2. Elements representats

Quant als elements que representen els vint-i-set exvots de la col·lecció de Santa Maria la Major, trobem vint-i-dos elements antropomorfs, un de zoomorf. Respecte als elements antropomorfs, apareixen quinze ulls, dos peus, dos braços, dues cames i una dona. D'elements zoomorfs, sols apareix la representació d'una somera. Al marge dels elements zoomorfs i antropomorfs abans esmentats cal anotar altres quatre exvots que pel seu mal estat de conservació no es pot apreciar amb exactitud què representen, encara que probablement pugui tractar-se d'ulls.

Fig. 3. Exvot que representa un braç

3.3. Cronologia i autoria

Els exvots han perdurat al llarg dels segles amb un tipus de producció que poc ha evolucionat. En aquest sentit, és difícil conèixer o situar-los en una cronologia concreta amb exactitud.

Dels exvots conservats sols d'un es coneix la seva cronologia, això es deu que aquest es troba emmarcat i porta la data de 1952, en ell es representen dos peus.

Fig. 4. Exvot que representa dos peus, emmarcat i datat del 1952

Pel que fa a la seva autoria, aquests acostumaven a ser obres anònimes a les quals no és possible atribuir un autor, ni tan sols una mà, pel traç groller que presenten totes elles.

3.4. Ubicació

Els exvots solien entregar-se a un sant o una santa en concret, per la qual cosa a l'hora de fer l'ofrena aquests es depositaven al costat de les figures, escultures o retaules on apareixien dits sants. Amb el pas del temps, aquests s'anaren retirant i disposant en llocs destinats expressament per a tal funció, tot generat així col·leccions o conjunts d'exvots.

En el cas de la col·lecció a què ens referim, no sabem on devien estar en origen, com tampoc saben a qui anaven dirigits, suposem que a Maria, per ser aquesta l'advocació principal a la qual està dedicada l'església on es troben.

Actualment es troben retirats de les capelles i de les sagristies, i estan ubicats a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major.

3.5. Estat de conservació

El conjunt analitzat presenta un bon estat de conservació, tot i no trobar-se en les condicions més adients. D'una banda, cal destacar que, excepte dos dels exvots que es conserven en un petit marc, la resta apareixen a una làmina de fusta a la qual es troben penjats amb petites tatxes. D'altra banda, algun dels exvots presenta forats o pèrdues apareguts amb el pas del temps o bé per una manipulació poc adequada.

4. Consideracions finals

Per finalitzar tot l'exposat anteriorment, presentem unes breus consideracions finals:

- Podem constatar que es tracta d'una tradició quasi desapareguda en el cas inquer. Tot i la seva importància en segles passats, avui ja no fan entregues d'exvots.

- La col·lecció que es conserva a l'església de Santa Maria la Major és sols un conjunt residual del que hauria estat en el passat. El que podem fer aquí és constatar que hi haurà hagut un gran nombre de pèrdues. Molt probablement perquè, degut als materials amb els quals estan elaborats els exvots, aquests s'hauran fos en algun moment de necessitat econòmica o bé per falta de consciència patrimonial.
- Cal reflexionar sobre la ubicació de la col·lecció d'exvots. Avui es troben a l'Arxiu Parroquial. Entenem que uns elements com els exvots haurien de disposar-se en el Museu Parroquial, d'aquesta manera es milloraria la seva conservació i les possibilitats de poder fer-ne difusió.

Per acabar aquesta comunicació dediquem unes breus línies finals d'agraïment a l'església parroquial de Santa Maria la Major per haver-nos ofert i facilitat la consulta de la col·lecció dels exvots.

Fig. 2. Col·lecció d'exvots de Santa Maria la Major

5. Bibliografia

- Diversos autors. 1989. *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Promomallorca: Palma.
- Llompart, G. 1988. *La Mallorca tradicional en los exvotos*, José J. de Olañeta Editor: Palma.
- Vila, P. 2005. "Els exvots metàl·lics", a *Annals*, vol. 46. Institut d'Estudis Gironins: Girona, p. 407-419.